

Zpráva z přednášky: Matej Avbelj: How Ideological are our Courts?

Na půdě Právnické fakulty Univerzity Karlovy se dne 28. března 2019 uskutečnila přednáška docenta *Mateje Avbelje* z *Graduate School of Government and European Studies, Nova Univerza* ve Slovinsku. Pan docent přijal pozvání, aby v rámci projektu GAČR č. 19-10723S, *Co současné právo sjednocuje a co jej fragmentarizuje z pohledu právní teorie a soudní praxe?* – řešeného na katedře teorie práva a právních učení pražské Právnické fakulty pod vedením *JUDr. Pavla Ondřejka, Ph.D.* – a prezentoval svůj dosavadní výzkum na téma ideologie v rozhodování soudů. Přednášku moderoval další z členů řešitelského kolektivu, *prof. JUDr. Zdeněk Kühn, Ph.D., LL.M., S.J.D.*

Doc. Matej Avbelj se ve své prezentaci věnoval nejdříve vůbec zdůvodnění svého výzkumu a potřebě bádání na dané téma. Posléze vcelku obšírně objasnil základní metodologické přístupy, aby se následně přesunul k samotné (ne)přítomnosti ideologie v adjudikační činnosti, potažmo aby stručně shrnul výsledky, ke kterým kolektiv řešitelů tohoto projektu dospěl.

Přednášející uvedl, že bytí je na první pohled pochopitelné, že část právníků vnímá zkoumání nastoleného tématu jako nepatřičné, nelze přehlížet několik základních faktů. Ideologii v soudní rozhodovací činnosti je potřeba zkoumat, neboť soudce má stejně jako jakýkoli jiný člověk určité základní hodnoty, způsob myšlení a jisté otázky v něm přirozeně vzbuzují emoce. Důležité proto je uvědomit si povahu ideologie pro tento výzkum a nechávat ji jako politický nástroj ovlivňování soudů. Ideologie je zde chápána neutrálně, co se týče partikulárních politických zájmů, bytí nemůže být ze své povahy zcela hodnotově neutrální. V tom spočívá význam zkoumání ideologie, ve které sice nacházíme určité politicko-filosofické „směřování“, avšak nejedná se o vlastní, státní, mocenskou doktrínu.

Takto pojatá ideologie vyplývá, podle *doc. Avbelje*, z hlubšího konceptuálního pojetí práva. Velmi záleží, vycházíme-li v těchto otázkách objektivní, subjektivní nebo diskurzivní teorie o povaze práva. Po krátkém vysvětlení přednášející uvedl, že východiskem jeho výzkumu je diskurzivní teorie práva v tradici *J. Habermase, R. Alexyho*, jakož i teorie *R. Dworkina* a některých dalších autorů.

Stručně řečeno vychází projekt ze dvou, respektive tří hlavních složek. Pečlivého vymezení metodologických základů, podrobného empirického zkoumání a tomu odpovídajícího zpracování výsledku, včetně grafů rozhodování na škále jednotlivých ideologických přístupů.

Samotná empirická část sestávala z analýzy 320 rozhodnutí slovinského Ústavního soudu. Vzhledem k povaze výzkumné otázky se tým *doc. Avbelje* snažil vycházet z dostatečně reprezentativního vzorku soudních rozhodnutí, který ale současně umožňuje podrobné zkoumání. Pro analýzu ideologických proudů v ústavní judikatuře bylo zapotřebí daná rozhodnutí detailně zpracovat, číst mezi řádky a nezaměřovat se pouze na výsledek rozhodnutí a formální stránku odůvodnění.

Ideologické proudy zde byly představovány třemi hlavními dimenzemi: sociální, ekonomickou a autoritativní. V rámci těchto oblastí zkoumala pracovní skupina rozhodnutí, v nichž se tyto tendence vyskytovaly, a vyhodnocovala je na škále mezi krajními polohami jednotlivých dimenzí obecně chápané ideologie. Pro sociální dimenzi to znamená zasažení obsahu soudního rozhodnutí do spektra mezi silnou preferencí pro individuální zájmy na straně jedné a zájmy kolektivní na straně druhé. U ekonomické představují oba „extrémy“ buďto názorové upřednostňování silných státních intervencí, nebo naopak politiky *laissez-faire*. Autoritativní dimenze ideologie spočívá v preferenci buďto lidských

práv jednotlivců nebo veřejných zájmů a právně-politických cílů. Objektivitu hodnocení ideologických rozměrů jednotlivých rozhodnutí zajišťoval způsob práce v týmu, kdy každé rozhodnutí bylo nezávisle hodnoceno minimálně dvěma členy a v případě, že se na hodnocení neshodli, rozhodoval širší panel členů řešitelského kolektivu.

Z výsledků vyplývá, že soudci měli v ekonomické oblasti tendenci rozhodovat spíše vyváženě, tj. v průměru se neuchylovali ani k ideálu zcela tržní, ani centrálně řízené ekonomiky. Rozhodnutí v sociální a autoritativní dimenzi vykazovala v průměru mnohem větší příklon k sociálnímu, nikoli politickému liberalismu. To znamená větší ochranu individuálních práv a svobod vůči jiným jednotlivcům a skupinám než ochranu individuálních práv a svobod vůči zájmům státu. Nutno však podotknout, že se jedná o celkové průměry v daných oblastech. K extrému se neuchylojící průměr rozhodnutí v ekonomické sféře ideologie může být, a často také je, důsledkem velmi odlišných a krajním polohám se přibližujících rozhodnutí jednotlivých soudních senátů. Současně se v tomto základním shrnutí vycházelo z promítnutí tří základních ideologických rovin „pouze“ do několika desítek rozhodnutí.

Po prezentaci výzkumu proběhla přibližně hodinová diskuse, kde vystoupili s připomínkami zejména členové řešitelského týmu výše uvedeného projektu na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. *Prof. Kühn* hovořil o různých stylech soudního rozhodování v evropských státech. *Doc. Beran* zdůraznil rozdíly ve středoevropském a americkém pojetí normativy a také rozdíly při zkoumání ideologie ústavních soudů a soudů civilní nebo trestní justice. *Dr. Ondřejek* se věnoval obtížím při zkoumání skutečných důvodů rozhodnutí jednotlivých soudců, pokud je soudní rozhodnutí výsledkem kompromisu. V diskusi dále vystoupila například *doc. Ondřejková*, která představila podobný výzkum, který na pražské právnické fakultě v minulosti prováděl *Mgr. Jan Chmel*.

Z výše uvedeného plyne, že vzhledem ke speciální povaze ústavního soudnictví se značná část diskuse upínala k otázce, zda analýza rozhodnutí Ústavního soudu má vypovídající hodnotu taktéž ve vztahu k soudům obecným. Někteří diskutující vyjádřili skepsi k využitelnosti takto provedeného výzkumu i pro vytvoření představy o ideologii např. v rozhodování soudů prvního stupně, neboť jejich úloha je, ve srovnání s Ústavním soudem, značně odlišná.

Doc. Avbelj se přiklonil k názoru, že judikatura Ústavního soudu je z větší části využitelná i pro obecnou justici, když větší problém spatřuje spíše ve velikosti vzorku posuzovaných rozhodnutí. Tato otázka se jeví jako nikoli jednoduše zodpověditelná. Bez jakéhokoli pejorativního nádechu se možná dá konstatovat, že čím daný empirický výzkum zachází, tím také schází. Vhledem k jeho zaměření je obtížné se teoreticky shodnout na jeho vypovídající hodnotě z širšího úhlu pohledu. Zůstává otázkou, zda lze odůvodnit využitelnost empirických závěrů i pro druh rozhodnutí, který takovému zkoumání podroben nebyl. Nejlepším řešením by patrně bylo provedení obdobného výzkumu i v rámci obecného soudnictví, či dokonce pro jednotlivá odvětví či stupně soudní soustavy. To by však vyžadovalo analýzu tisíců a tisíců soudních rozhodnutí. Tento cíl se jeví přímo gigantickým a na hraně proveditelnosti. Vhodnější proto nyní bude kritické zhodnocení výzkumů dosud provedených s možností jejich rozšíření do budoucna.

Viktor Gazda*

* JUDr. Viktor Gazda. Autor je doktorandem katedry teorie práva a právních učení Právnické fakulty Univerzity Karlovy a asistentem soudce Ústavního soudu. E-mail: 1Viktor.Gazda@seznam.cz. Tento příspěvek byl zpracován s podporou programu Univerzity Karlovy Progres Q04 *Právo v měnícím se světě*.